

Aleksandra Lewandowska-Czuła

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Wydział Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej

Katedra Studiów Miejskich i Zrównoważonego Rozwoju

amal@umk.pl, <https://orcid.org/0000-0002-1694-5151>

Spółeczna perspektywa zrównoważonego rozwoju Wielkopolski Wschodniej – w kierunku ekologizacji regionu i sprawiedliwej transformacji

Zarys treści: Przemiany społeczno-gospodarcze w wielu regionach Polski są obserwowane od 1989 r., a zintensyfikowane po wstąpieniu do Unii Europejskiej. Istnieją jednak regiony o szczególnym potencjale rozwojowym, choć nie w pełni wykorzystanym. Przykładem jest Wielkopolska Wschodnia, która jako obszar górniczy dopiero teraz intensyfikuje swoje działania w kierunku zrównoważonego rozwoju.

W ostatnich latach powstało szereg dokumentów strategicznych, które wskazują konieczność przemian ukierunkowanych na zrównoważony rozwój, a w szczególności na neutralność klimatyczną oraz sprawiedliwą transformację tego regionu. Wobec powyższego celem artykułu jest analiza i ocena społecznej perspektywy zrównoważonego rozwoju Wielkopolski Wschodniej. Przeanalizowano zatem zarówno dokumenty strategiczne, jak i zapytano mieszkańców, co sądzą o obecnym i przyszłym kierunku rozwoju Wielkopolski Wschodniej.

W świetle badań wykazano, że Wielkopolska Wschodnia ma ogromny potencjał do przemian w kierunku zrównoważonego rozwoju, jednak zdaniem jej mieszkańców nie jest on w pełni wykorzystany. Mieszkańcy oczekują zmian społeczno-gospodarczych w regionie, lecz nie chcą ponosić bezpośrednich kosztów transformacji. Ponadto sprawiedliwa transformacja wzbudza wśród mieszkańców więcej obaw i niepewności. Dlatego w przyszłości największym wyzwaniem będzie prowadzenie odpowiednich działań informacyjno-promujących oraz z zakresu edukacji ekologicznej mieszkańców.

Słowa kluczowe: zrównoważany rozwój, ekologizacja regionu, sprawiedliwa transformacja, regiony węglowe, Wielkopolska Wschodnia

Wprowadzenie

Zrównoważony rozwój odnosi się do wielu płaszczyzn działalności antropogenicznej, jak również występuje w wielu skalach przestrzennych (Lewandowska,

Szymańska 2021). W tym kontekście został też zaimplementowany do polityki regionalnej (Churski 2005, Raszkowski, Bartniczak 2018). Sam zrównoważony rozwój stał się w ostatnich latach modny i często termin ten bywa nadużywany przez wielu badaczy, polityków czy dziennikarzy, przez co jego prawdziwe cele powoli się zacierają (Caron i in. 2008). Cele zrównoważonego rozwoju mogą być wykorzystywane do kształtowania polityki i powinny być realizowane holistycznie (D'Adamo i in. 2021). Jednak coraz częściej zdarza się, że kraje traktują je wybiórczo. Takie podejście przeczy zintegrowanej i niepodzielnej naturze celów zrównoważonego rozwoju i może negatywnie wpłynąć na ogólny postęp w tym zakresie na całym świecie (Forestier i in. 2020).

Ponadto kraje oraz regiony zaczynają prześcigać się w licznych rankingach, w których pretendują do miana zrównoważonego kraju bądź regionu. Jednak aby mówić o zrównoważonym rozwoju na poziomie danego kraju, ważne jest, aby wszystkie jego regiony kształtowały politykę regionalną zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju. Niemożność określenia jasnych i jednolitych wytycznych operacyjnych dla realizacji polityki zrównoważonego rozwoju w skali globalnej świadczy o konieczności uznania poziomu regionalnego za kluczowy z punktu widzenia wdrażania nowoczesnych modeli tego rozwoju (Mishenin i in. 2018).

Wdrażanie zrównoważonego rozwoju na szczeblu regionalnym, jak zauważają Rahma i in. (2019), jest istotne z kilku powodów:

- jest bardziej precyzyjne niż wdrażanie go na szczeblu krajowym, ponieważ regionem lepiej się zarządza (Nijkamp, Ouwersloot 1997);
- jest narzędziem do integrowania zasad zrównoważonego rozwoju z zasadami rozwoju regionalnego i planowania regionalnego (Clement i in. 2008, Bakri i in. 2018);
- powinno opierać się w pierwszej kolejności na ocenie i monitorowaniu zrównoważonego rozwoju, aby w jak największym stopniu osiągnąć zamierzone cele rozwojowe (Graymore 2008, Bakri i in. 2018);
- stosowanie ogólnokrajowych wskaźników może zafałszować wyniki zrównoważonego rozwoju na poziomie regionalnym (Herrera-Ulloa i in. 2003);
- ma kluczowe znaczenie dla posiadania jasnych i jednolitych celów operacyjnych dotyczących wdrażania zrównoważonego rozwoju na szczeblu krajowym (Mishenin i in. 2018).

W tym miejscu należy zauważyć, że zrównoważony rozwój regionu jest procesem proponowanym w celu poprawy jakości życia człowieka w ramach pewnych ograniczeń środowiska globalnego i obejmuje rozwiązania mające służyć poprawie dobrostanu człowieka, które nie powodują degradacji środowiska ani nie wpływają na dobrostan innych ludzi (Jovovic i in. 2017). Tak ujmowany i wdrażany zrównoważony rozwój zgodny jest z globalnymi celami odnoszącymi się m.in. do zmniejszenia zanieczyszczeń, ochrony środowiska przyrodniczego czy transformacji energetycznej. Ta ostatnia jest kluczowym elementem zrównoważonego rozwoju i obejmuje przejście od paliw kopalnych do odnawialnych źródeł energii.

Zawarte w Agendzie 2030 cele zrównoważonego rozwoju mogą być również realizowane przez sektor wydobywczy dzięki mobilizacji zasobów ekonomicznych i technologicznych (Monteiro i in. 2019). W tym obszarze ważna jest

transformacja energetyczna, która dotyczy zarówno aspektów gospodarczych, jak i społecznych. Agenda 2030 stwarza możliwości wdrożenia bardziej kooperacyjnego i wspierającego sposobu produkcji i organizacji społecznej, zdolnego do promowania sprawiedliwości społecznej i środowiskowej (Florkowska, Bryt-Nitarska 2018). W ponadnarodowych komitetach wypracowywane są kierunki wdrożenia standardów zrównoważonego rozwoju i międzynarodowe wytyczne w sektorze wydobywczym, takie jak wytyczne OECD dotyczące odpowiedzialnych łańcuchów dostaw zasobów mineralnych z obszarów konfliktu i wysokiego ryzyka oraz Międzyrządowe Forum Górnictwa, Mineralów, Metali i Zrównoważonego Rozwoju (IGF).

Szczególnym zagadnieniem jest zatem zrównoważony rozwój terenów górniczych czy też pogórzniczych, które wymagają opracowania dokładnych wytycznych i czytelnych strategii. Transformacja tych obszarów wymaga większego zaangażowania i jest zdecydowanie większym wyzwaniem. Kierunek polityki regionalnej na tych terenach to przede wszystkim sprawiedliwa transformacja, często ze wskazaniem na ekologizację regionu (Rudneva i in. 2016, Hetman i in. 2019).

Sprawiedliwa transformacja terenów górniczych jest inicjatywą Komisji Europejskiej zapoczątkowaną w 2017 r. pod nazwą Platforma Węglowa – Platform on Coal Regions in Transition. Początkowo w programie brało udział 5 regionów pilotażowych, w tym województwo śląskie. W roku kolejnym dołączyła Wielkopolska i Dolny Śląsk. Wielkopolska swoje działania ukierunkowała na rozwój odnawialnych źródeł energii, co ma w efekcie przyczynić się do stworzenia nowych miejsc pracy i zachować energetyczny charakter gospodarki, pomimo odchodzenia od wydobycia węgla brunatnego.

Wielkopolska Wschodnia jest regionem o długiej historii górniczej, który obecnie jest w fazie transformacji społeczno-gospodarczej. Ponadto jest obszarem, który wzbudza coraz większe zainteresowanie z uwagi na sprawiedliwą transformację, czyli proces odchodzenia od gospodarki wysokoemisyjnej na rzecz zeroemisyjności ze szczególnym uwzględnieniem dobrostanu lokalnej ludności, ciągłości zatrudnienia i poprawy jakości środowiska, w którym żyją. Jest to obszar bardzo interesujący z badawczego punktu widzenia, bowiem potencjał tego regionu jest znaczny.

W ostatnich latach powstało szereg dokumentów strategicznych, które wskazują konieczność przemian ukierunkowanych na zrównoważony rozwój, a w szczególności na neutralność klimatyczną oraz sprawiedliwą transformację tego regionu. W tym miejscu należy dodać, że zrównoważony rozwój zakłada ochronę oraz odpowiedzialność za środowisko, dlatego też neutralność klimatyczna jest jego integralną częścią. Natomiast sprawiedliwa transformacja odnosi się do procesu przechodzenia na gospodarkę niskoemisyjną w taki sposób, który uwzględnia potrzeby różnych grup społecznych. Kluczowym elementem jest tutaj zapewnienie, że zmiany nie pogłębiają nierówności społecznych, co jest zgodne z założeniami zrównoważonego rozwoju. Wobec powyższego celem artykułu jest analiza i ocena społecznej perspektywy zrównoważonego rozwoju Wielkopolski Wschodniej. W niniejszym artykule podjęto zatem próbę odpowiedzi m.in. na następujące pytania:

- czy mieszkańcy dostrzegają potencjał rozwojowy Wielkopolski Wschodniej oraz jak oceniają poszczególne filary zrównoważonego rozwoju w regionie?
- czy mieszkańcy dostrzegają atrakcyjność gospodarczą, społeczną i środowiskową tego obszaru?
- jaka jest ich ocena przemian społeczno-gospodarczych, które obecnie się dokonują?
- co sądzą o sprawiedliwej transformacji Wielkopolski Wschodniej?

Strukturę niniejszego artykułu podzielono na cztery części. Pierwsza część obejmuje wprowadzenie do problematyki badanego zagadnienia zrównoważonego rozwoju terenów górniczych oraz przegląd literatury. Część druga dotyczy przedstawienia metodologii, a także przebiegu badania wraz z jego wynikami. W kolejnej części zawarto dyskusję nad otrzymanymi wynikami. Czwarta część stanowi podsumowanie przeprowadzonego badania.

Zrównoważony rozwój regionów węglowych – droga do sprawiedliwej transformacji

Rozpoczynając rozważania na temat zrównoważonego rozwoju terenów górniczych, należy wyjść od stwierdzenia, że górnictwo nigdy nie będzie zrównoważone, ponieważ zasoby mineralne są zawsze ograniczone. Górnictwo może jednak przyczynić się do osiągnięcia celów zrównoważonego rozwoju, jeśli spełnia określone standardy. Duża część literatury, która bada zrównoważony rozwój w kontekście minerałów i górnictwa, dotyczy zrównoważonego rozwoju w skali globalnej i krajowej (Hilson, Murck 2000).

Wielowymiarowość zrównoważonego rozwoju powinna skłaniać badaczy do podążania za zintegrowanym podejściem opartym na społeczno-ekonomicznych i instytucjonalnych celach rozwojowych z celami środowiskowymi (Christen, Schmidt 2012, Leźnicki, Lewandowska 2016). Jednak jak zauważają Endl i in. (2021), większość badań nad zrównoważonym rozwojem w sektorze górniczym nie podąża za tym koncepcyjnym rozważaniem. Badania odnoszące się wprost do koncepcji zrównoważonego rozwoju koncentrują się głównie na jednym z jego trzech wymiarów, np. wymiarze gospodarczym (Suh 2021, Košč i in. 2021), wymiarze społecznym (Gunarathne i in. 2016, Suopajärvi i in. 2016, Mbilima 2021) lub wymiarze środowiskowym (Shen i in. 2015, Schoenberger 2016).

Holistycznych ujęć tematyki związanej z zrównoważonym rozwojem terenów górniczych jest niewiele, pojawiają się jednak głosy odnoszące się do wpływu górnictwa na rozwój regionalny (Söderholm i in. 2015). Oczywiście większość podkreśla ogromny impuls rozwojowy, jaki daje górnictwo (Di Boscio 2010, Arias i in. 2014, Nasir 2020), jednak zdarzają się również odmienne stwierdzenia. Na przykład Hilson i Banchirigah (2009) zauważają, że makroekonomiczne oceny reformy sektora górniczego często pomijają szkodliwy wpływ działalności na społeczności wiejskie. Rzeczywiście kilka badań sugeruje, że oddziaływanie górnictwa na skalę lokalną i regionalną nie jest szczególnie korzystne, nawet gdy wiąże

się z rozwojem gospodarczym w regionie. Ponadto istnieje niewielka świadomość kumulatywnych długoterminowych skutków górnictwa dla rozwoju regionalnego, które uwzględniają znacznie szerszy wpływ górnictwa na lokalne gospodarki, systemy społeczne, usługi i infrastrukturę oraz instytucje (Horsley i in. 2015).

Postępujące zmiany klimatu oraz warunków środowiskowych wymusiły konieczność odchodzenia od węgla na rzecz bardziej ekologicznych źródeł energii. W Unii Europejskiej sektor węglowy obecny jest w 12 krajach i 41 regionach. Szacuje się, że w górnictwie węgla zatrudnionych jest 237 000 osób, z czego 185 000 w górnictwie węgla kamiennego. Ponad połowa pracowników w sektorze węglowym pracuje w Polsce (Alves Dias i in. 2018). Zmiany dotyczące restrukturyzacji przemysłu wydobywczego będą więc w Polsce bardzo widoczne i znaczące. Wdrażanie zasad zrównoważonego rozwoju w tym sektorze jest zatem kluczowe, aby w sposób płynny przejść przez proces transformacji energetycznej, która ma na celu redukcję emisji gazów cieplarnianych, zmniejszenie zanieczyszczenia powietrza i ograniczenie wpływu na zmiany klimatyczne.

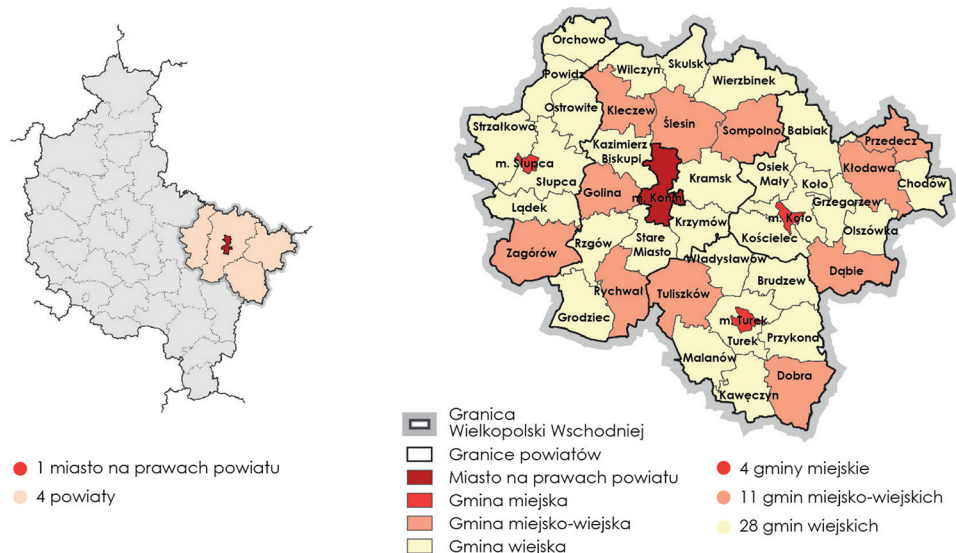
Przechodzimy tym samym do idei sprawiedliwej transformacji. Sam termin został wprowadzony do debaty politycznej w latach 90. XX w. przez północnoamerykańskie związki zawodowe wspierające pracowników, którzy stracili pracę z powodu zaostżenia polityki środowiskowej (Cameron i in. 2020). Pierwsze znaczące wytyczne pojawiły się w 2015 r., gdy Międzynarodowa Organizacja Pracy przedstawiła dokument pod nazwą „Wytyczne dotyczące sprawiedliwej transformacji”. Stanowił on zbiór zasad transformacji gospodarek i społeczeństw w kierunku modelu zrównoważonego pod względem środowiskowym, czyli zmierzającym do ekologizacji regionów, krajów czy też gospodarek. Wśród zasad, oprócz ustanowienia kompleksowych ram polityki, wskazano na potrzebę silnego konsensusu społecznego w sprawie celów zrównoważonego rozwoju i sposobu ich osiągnięcia oraz potrzebę dialogu społecznego na wszystkich etapach i szczeblach zarządzania (Całka i in. 2021). W kontekście transformacji energetycznej sprawiedliwa transformacja zapewnia, że zmiany/zasady te nie pogłębiają nierówności społecznych, ale raczej tworzą nowe możliwości zatrudnienia i gospodarcze dla społeczności dotkniętych wycofywaniem się z węgla i innych paliw kopalnych. To podejście zapewnia, że transformacja energetyczna nie jest tylko technologiczną zmianą, ale także społecznym procesem, który dba o tych, którzy mogą stracić na przemianach.

W celu zapewnienia społecznie sprawiedliwego odchodzenia od węgla, Komisja Europejska w 2017 r. powołała Platformę Regionów Węglowych w Transformacji, mającą wspierać kraje, regiony, społeczności i pracowników w sprostaniu wyzwaniom związanym z przejściem na zieloną energię i powiązaną z tym dywersyfikacją gospodarczą (Całka i in. 2021).

Metody i zakres badań

Obszarem badań jest Wielkopolska Wschodnia zlokalizowana w obrębie powiatów konińskiego, kolskiego, tureckiego, słupeckiego i miasta Konina (por. ryc. 1).

W przeważającej części jest to teren równinny i zajmuje 14,9% powierzchni województwa wielkopolskiego. Według danych z 2023 r. zamieszkuje go ponad 415 tys. mieszkańców (BDL 2024). Odsetek ludności wiejskiej wynosi prawie 70%, pozostały procent to ludność miejska, skupiona głównie w Koninie. Miasto to jest biegunem wzrostu dla subregionu i charakteryzuje się funkcjami administracyjnymi, społecznymi, kulturowymi i gospodarczymi oraz jest istotnym ośrodkiem o funkcji usługowej.

Ryc. 1. Wielkopolska Wschodnia na tle województw wielkopolskiego i jej podział administracyjny

Źródło: Strategia rozwoju Wielkopolski Wschodniej 2040 (2022).

Wielkopolska Wschodnia została wydzielona administracyjnie w ramach dokumentów związanych z transformacją energetyczną w Polsce, a jej wyróżnienie nastąpiło w związku z wyzwaniami przeobrażeń gospodarczych wynikającymi z wygaszania działalności węglowej (Polityka Energetyczna Polski do 2040 r.). W ramach Terytorialnych Planów Sprawiedliwej Transformacji, które zostały opracowane na poziomie krajowym i regionalnym, region ten zyskał szczególną uwagę jako obszar wymagający wsparcia w kontekście dekarbonizacji i przejście na gospodarkę niskoemisyjną.

Wytypowany do badań obszar jest reprezentatywnym polem badawczym do przeprowadzenia analizy wdrażania idei zrównoważonego rozwoju z perspektywy mieszkańców, ze względu na istniejącą infrastrukturę przemysłową odnoszącą się przede wszystkim do przemysłu wydobywczego i wytwarzania energii. Zagospodarowanie przestrzenne terenów pokopalnianych i ich rekultywacja są komplementarne z działaniami z zakresu ekologizacji regionu będącego fundamentem idei zrównoważonego rozwoju (Chodkowska-Miszczuk i in. 2017).

Badanie dotyczące oceny społecznej perspektywy zrównoważonego rozwoju Wielkopolski Wschodniej zostało podzielone na trzy etapy. Pierwszy obejmował kwerendę literaturową z zakresu zrównoważonego rozwoju terenów węglowych oraz sprawiedliwej transformacji. W drugim najważniejszym etapie zebrano i przeanalizowano dokumenty strategiczne oraz przygotowano i przeprowadzono badanie ankietowe. Następnie dokonano analizy wyników badania oraz udzielono odpowiedzi na postawione pytania. Końcowym etapem było sformułowanie wniosków.

Pierwszą metodą, którą wykorzystano w niniejszej pracy, jest *desk research* (Bednarowska 2015) polegająca na analizie materiałów zastanych. Zastosowanie tej metody wymaga wielokryteriowej kwerendy literaturowej obejmującej różnego rodzaju publikacje, raporty, strategie oraz newslettery w wersji analogowej i cyfrowej. Wśród materiałów wykorzystanych do analizy znalazło się szereg dokumentów strategicznych zestawionych w ujęciu tabelarycznym (por. tab. 1). Przy czym zaznaczyć należy, że są to wybrane dokumenty i nie wyczerpują one w pełni omawianego zagadnienia.

Tabela 1. Wybrane dokumenty wykorzystane w pracy

Nazwa dokumentu	Rok publikacji
Poziom krajowy	
Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)	2017
Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030	2019
Rekomendacje strategiczne dla sprawiedliwej transformacji w Polsce	2023
Poziom regionalny	
Strategia Rozwoju Województwa Wielkopolskiego do 2030 roku	2020
Regionalna Strategia Innowacji dla Wielkopolski 2030	2020
Program ochrony środowiska dla województwa wielkopolskiego do roku 2030	2020
Poziom subregionalny	
Stan i perspektywy rozwoju inteligentnych specjalizacji w subregionie konińskim	2019
Koncepcja sprawiedliwej transformacji Wielkopolski Wschodniej	2021
Strategia na rzecz neutralności klimatycznej Wielkopolska Wschodnia 2040	2021
Strategia rozwoju Wielkopolski Wschodniej 2040	2022
Poziom lokalny	
Zintegrowana Strategia Rozwoju Gospodarczego Gmin Powiatu Tureckiego na lata 2015–2025	2014
Strategia integracji i rozwiązywania problemów społecznych w powiecie tureckim na lata 2016–2025	2015
Strategia Rozwoju Powiatu Kolskiego na lata 2021–2025	2015
Strategia Rozwoju Miasta Koła na lata 2021–2025	2021
Strategia Rozwoju Powiatu Słupeckiego na lata 2021–2030	2021
Strategia Rozwoju Powiatu Konińskiego na lata 2021–2030	2021
Strategia Rozwoju Miasta Konina Plan 2020–2030	2022
Strategia Rozwoju Gminy Słupca na lata 2024–2030	2024

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 2. Charakterystyka respondentów

Cechy	Liczba ankiet	Procent
płeć		
kobiety	711	56,7%
mężczyźni	544	44,0%
miejsce zamieszkania		
miasto	515	41,0%
wieś	740	59,0%
powiat kolski	251	20,0%
powiat koniński	220	17,5%
powiat słupecki	150	12,0%
powiat turecki	184	14,7%
powiat m. Konin	450	35,9%
wiek		
18–25	298	23,7%
26–35	233	18,6%
36–45	260	20,7%
46–55	149	11,9%
56–65	185	14,7%
> 66	128	10,2%
wykształcenie		
podstawowe / gimnazjalne	174	13,9%
zawodowe	223	17,8%
średnie	307	24,5%
wyższe	551	43,9%

Źródło: opracowanie własne.

w formie elektronicznej za pomocą kwestionariusza online, a drugą część w formie papierowej. Ankiety w formie papierowej zebrano w szczególności na obszarach wiejskich, gdzie dodatkowo była możliwość uzyskania informacji uzupełniających od respondentów, którzy często komentowali udzieloną odpowiedź.

Podstawowa charakterystyka respondentów została przedstawiona w zestawieniu tabelarycznym (por. tab. 2).

Kwestionariusz ankiety zawierał 20 pytań o różnym poziomie złożoności i szczegółowości. Obejmował pytania związane m.in. z diagnozą zrównoważonego rozwoju w regionie, znajomością sprawiedliwej transformacji oraz kierunkami inwestycji zawartymi w „Strategii rozwoju Wielkopolski Wschodniej 2040”.

Kolejna metoda użyta w pracy to badanie ankietowe, które zostało przeprowadzone w okresie od stycznia do maja 2024 r. na grupie 1255 respondentów, co stanowi 0,30% mieszkańców Wielkopolski Wschodniej. Jest to zatem próba reprezentatywna przy poziomie istotności $\alpha = 0,001$. Wymienione badanie jest ilościowym narzędziem statystycznym polegającym na bezpośrednim kontakcie z respondentem, a jego trzonem jest formularz, dzięki któremu badana jest opinia osób będących próbą badawczą. Badanie ankietowe przeprowadzone metodą CAWI oraz PAPI zostało poprzedzone badaniem pilotażowym w celu wyeliminowania błędów konstrukcyjnych narzędzia badawczego. Nieprobabilistyczny dobór próby był podyktowany jej dostępnością i względnie równomierną prezentacją w próbie ankietowej według miejsca zamieszkania. W przypadku tego badania pomimo celowego doboru próby przyjęto, że jej wielkość jest wystarczająca do uogólnienia otrzymanych wyników i wnioskowania. Część ankiet zgromadzono

Wyniki

Zrównoważony rozwój Wielkopolski Wschodniej w dokumentach strategicznych

Dokumenty strategiczne na szczeblu krajowym dotyczące rozwoju regionalnego zawierają rekomendacje dla polityk publicznych na niższych poziomach administracyjnych. W materiałach tych znajdują się najważniejsze wytyczne na temat zrównoważonego rozwoju i dywersyfikacji energii w Polsce. Ponadto wyznaczyły one regiony węglowe, które wskazane zostały do sprawiedliwej transformacji. W kontekście analizowanego obszaru badań jednym z najważniejszych dokumentów strategicznych jest „Strategia Rozwoju Województwa Wielkopolskiego do 2030 roku” (SRWW), która określa wizję i cele polityki regionalnej w wymiarze gospodarczym, społecznym i przestrzennym, a także niezbędne działania do ich osiągnięcia. Cele strategiczne, jakie zostały przyjęte, to: wzrost gospodarczy Wielkopolski bazujący na wiedzy swoich mieszkańców, rozwój społeczny Wielkopolski oparty na zasobach materialnych i niematerialnych regionu, rozwój infrastruktury z poszanowaniem środowiska przyrodniczego Wielkopolski, wzrost skuteczności wielkopolskich instytucji i sprawności zarządzania regionem. Ponadto zakłada ona, że innowacyjnemu rozwojowi regionu powinna towarzyszyć redukcja kosztów środowiskowych.

W 2020 r. pojawiła się również „Regionalna Strategia Innowacji dla Wielkopolski 2030” (RSIW), której celem horyzontalnym jest zrównoważony rozwój regionu. Ma być on realizowany poprzez zeroemisyjność, elektromobilność, zieloną energię, transformację energetyczną, dekarbonizację oraz gospodarkę obiegu zamkniętego.

Chronologicznie pierwszym sformułowanym dokumentem będącym odpowiedzią na SRWW jest „Koncepcja sprawiedliwej transformacji Wielkopolski Wschodniej” (KSTWW) z 2021 r. Prezentuje ona model rozwoju oparty na trzech filarach: gospodarczym, przestrzennym i społecznym. Filary powyższe są elementem modelu funkcjonalnego, który przyjęty został na poziomie SRWW. Zakłada on rozwój zrównoważony terytorialnie, wzajemnie korzystne relacje w wymiarach przestrzennym, gospodarczym i społecznym, a także powiązania międzyinstytucjonalne i partnerskie współdziałanie. Zgodnie z tym modelem ma również przebiegać rozwój Wielkopolski Wschodniej. Celem głównym KSTWW jest: „Wielkopolska Wschodnia w 2040 r. to region będący liderem w zakresie rozwoju zeroemisyjnego, zasobooszczędnego i innowacyjnego gospodarki, a także w zielonej energetyce, zapewniający mieszkańcom bardzo dobre warunki życia oraz godną i dostosowaną do kwalifikacji pracę, a samorządom nowe źródła dochodu; szanujący wartości europejskie, chroniący środowisko przyrodnicze i umożliwiającą każdemu mieszkańcowi samorealizację” (KSTWW 2021, s. 107).

W tym samym roku pojawiła się również „Strategia na rzecz neutralności klimatycznej Wielkopolska Wschodnia 2040” (SNKWW). Ona w największym stopniu odnosi się do zrównoważonego rozwoju poprzez swój cel: Wielkopolska Wschodnia obszarem sprawiedliwej transformacji neutralnej dla klimatu

w 2040 r. Istotą sformułowania strategii jest „wyznaczenie nowego proklimatycznego podejścia do rozwoju subregionu oraz wskazanie kierunków działań długookresowych, których efektem będzie redukcja emisji gazów cieplarnianych i poprawa jakości powietrza, rozwój i zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii oraz ograniczenie zapotrzebowania na nieodnawialną energię pierwotną i zwiększenie efektywności energetycznej” (SNKWW 2021, s. 8). Ponadto formułuje ona cele strategiczne odnoszące się do konkretnych parametrów środowiskowych i zakłada: „poziom emisji gazów cieplarnianych niższy co najmniej o 55,0% w 2030 r., udział energii z odnawialnych źródeł energii w całkowitym zużyciu energii zwiększony co najmniej do 32,0% w 2030 r., efektywność energetyczna większa co najmniej o 32,5% w 2030 r.” (SNKWW 2021, s. 75).

Podstawowym dokumentem strategicznym dla omawianego obszaru jest „Strategia rozwoju Wielkopolski Wschodniej 2040”. Dokument ten jest uzupełnieniem SNKWW i zawiera trzy cele strategiczne, takie jak: (1) aktywne, świadome i włączające społeczeństwo tworzące wspólnotę wartości, (2) zdywersyfikowana i innowacyjna gospodarka neutralna dla klimatu, (3) spójna i atrakcyjna przestrzeń do zamieszkania i wypoczynku, odporna na zmiany klimatu. Podkreśla się w niej, że stanowi ona rozwinięcie strategii regionalnych i kreuje nowe spojrzenie na Wielkopolską Wschodnią z uwzględnieniem specyfiki obszaru.

Dokumenty na poziomie lokalnym zawierają już bardziej szczegółowe cele dotyczące rozwoju zrównoważonego. Dla przykładu: „Misją powiatu słupeckiego jest wykorzystanie potencjału gospodarczego, turystyczno-przyrodniczego oraz historycznego na rzecz zrównoważonego rozwoju, którego celem jest poprawa jakości życia mieszkańców oraz ochrona środowiska naturalnego” (Strategia Rozwoju Powiatu Słupeckiego na lata 2021–2030 2021, s. 84). Ponadto należy przyznać, że dokumenty te są o niższym poziomie złożoności, aniżeli na poziomie ponadlokalnym. Cele w mniejszym stopniu odnoszą się do osiągnięcia neutralności klimatycznej czy transformacji energetycznej, w szczególności te dla powiatu kolskiego i słupeckiego. Sytuacja wygląda zupełnie inaczej w powiecie konińskim i mieście Konin, gdzie bardzo często wybrzmiewa transformacja energetyczno-gospodarcza.

Wszystkie te dokumenty są odpowiedzią na działania Unii Europejskiej w zakresie zmian klimatu i wpisują się w cele globalnej Agendy 30 oraz przyczynią się do wypełnienia zobowiązań wynikających z Porozumienia Paryskiego oraz wdrożenia „Agendy na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030”, przyjętych w 2015 r. Analizując ilość bezpośrednich odwołań do zrównoważonego rozwoju w dokumentach na poziomie regionalnym, ponadlokalnym i lokalnym, należy stwierdzić, że jest bardzo niewielka i waha się od 12 do 0. Treść tych dokumentów odnosi się nie wprost do sformułowania „zrównoważony rozwój”. Cele strategii rozwoju często oparte są na trzech kluczowych filarach, tj. gospodarce, społeczeństwu i środowisku, chociaż sam zrównoważony rozwój wprost w nich nie wybrzmiewa.

Tabela 3. Zestawienie głównych celów i kierunków rozwoju w dokumentach na poziomie lokalnym

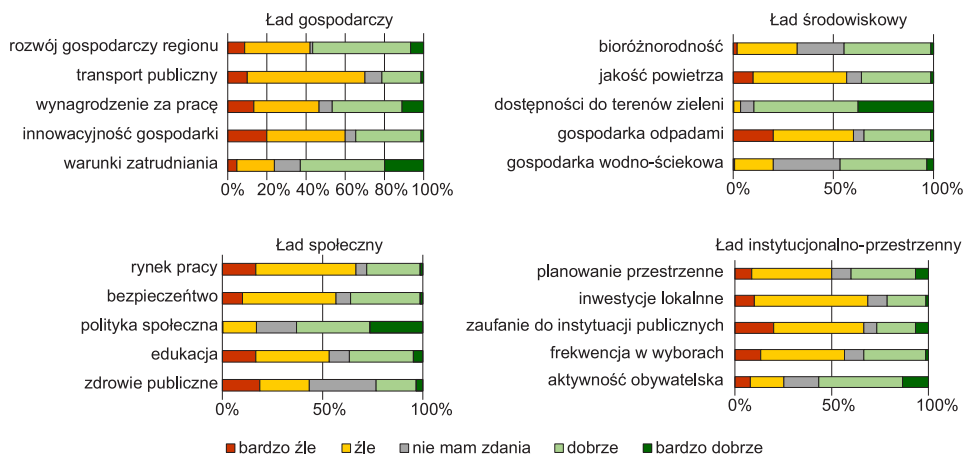
Dokumenty na poziomie lokalnym	Główne cele/kierunki rozwoju
Zintegrowana Strategia Rozwoju Gospodarczego Gmin Powiatu Tureckiego na lata 2015–2025	<p>Wzrost potencjału społecznego wraz z poprawą warunków i jakości życia mieszkańców powiatu tureckiego.</p> <p>Rozwój gospodarczy obszaru funkcjonalnego przez pobudzanie lokalnej przedsiębiorczości i aktywną politykę proinwestycyjną.</p> <p>Stworzenie warunków do rozwoju gospodarczego powiatu przez zapewnienie dostępu do wysokiej jakości infrastruktury.</p> <p>Wzrost atrakcyjności przestrzeni obszaru funkcjonalnego dla mieszkańców, inwestorów i osób z zewnątrz.</p>
Strategia integracji i rozwiązywania problemów społecznych w powiecie tureckim na lata 2016–2025	<p>Skuteczne wsparcie najbardziej potrzebujących mieszkańców powiatu.</p> <p>Przeciwdziałanie bezrobociu.</p> <p>Dobre przygotowanie absolwentów szkół powiatowych do startu życiowego.</p> <p>Poprawa stanu zdrowia mieszkańców.</p>
Strategia Rozwoju Powiatu Kolskiego na lata 2021–2025	<p>Wykorzystanie przewag lokalizacyjnych, wsparcie rolnictwa, przedsiębiorczości i zatrudnienia.</p> <p>Poprawa dostępności komunikacyjnej i wzrost bezpieczeństwa w ruchu drogowym.</p> <p>Wysoka jakość kapitału ludzkiego.</p> <p>Wzrost poziomu integracji mieszkańców i zwiększenie zaangażowania w rozwój lokalny.</p> <p>Ochrona i przyjazne wykorzystanie potencjału dziedzictwa przyrody i zasobów naturalnych.</p> <p>Wzrost efektywności zarządzania w samorządzie lokalnym oraz rozwój współpracy z otoczeniem.</p> <p>Podniesienie estetyki przestrzeni publicznej i uporządkowanie ładu przestrzennego.</p> <p>Podniesienie bezpieczeństwa mieszkańców oraz ochrona środowiska naturalnego i mienia.</p>
Strategia Rozwoju Miasta Koła na lata 2021–2025	<p>Koło jako miasto przyjazne.</p> <p>Koło jako miasto bezpieczne.</p> <p>Koło jako miasto nastawione na rozwój.</p>
Strategia Rozwoju Powiatu Słupeckiego na lata 2021–2030	<p>Wzrost poziomu życia mieszkańców powiatu słupeckiego poprzez wzmocnienie jego kapitału społecznego.</p> <p>Wzrost dostępności powiatu słupeckiego kluczowym elementem polityki zrównoważonego rozwoju.</p> <p>Wzmocnienie konkurencyjności lokalnego rynku pracy oraz wykorzystanie potencjału gospodarki w powiecie słupeckim.</p> <p>Zapewnianie mieszkańcom powiatu słupeckiego równego i łatwego dostępu do wysokiej jakości usług opieki zdrowotnej.</p>
Strategia Rozwoju Powiatu Konieńskiego na lata 2021–2030	<p>Transformacja gospodarcza.</p> <p>Transformacja środowiskowa.</p> <p>Aktywni mieszkańcy.</p> <p>Profesjonalne instytucje.</p>
Strategia Rozwoju Miasta Konina Plan 2020–2030	<p>Pobudzić mieszkańców do działania.</p> <p>Transformować źródła bogactwa miasta.</p> <p>Stworzyć warunki do dobrego życia.</p>

Dokumenty na poziomie lokalnym	Główne cele/kierunki rozwoju
Strategia Rozwoju Gminy Słupca na lata 2024–2030	Wzmocniony sektor gospodarczy poprzez rozwój przedsiębiorczości i rolnictwa w gminie Słupca. Dostępna i bezpieczna przestrzeń w gminie Słupca z zachowaniem walorów środowiska naturalnego. Szczęśliwi mieszkańcy gminy Słupca.

Źródło: opracowanie na podstawie wymienionych w tabeli dokumentów strategicznych.

Zrównoważony rozwój Wielopolski Wschodniej w opinii mieszkańców

Większość mieszkańców (54%) dostrzega ogromny potencjał regionu, w którym mieszka, jednak są oni sceptyczni względem zrównoważonego rozwoju Wielkopolski Wschodniej. W ich ocenie potencjał gospodarczy jest największy (43%), następnie potencjał środowiskowy (33%), a dopiero na końcu potencjał społeczny (24%). W ocenie poszczególnych komponentów zrównoważonego rozwoju tego regionu ich odczucia są bardziej złożone (por. ryc. 2). W kontekście ładu gospodarczego najwyżej oceniane są warunki zatrudnienia w regionie oraz rozwój gospodarczy, natomiast największym mankamentem zdaniem respondentów jest transport publiczny oraz poziom innowacyjności gospodarki w regionie. W ocenie ładu społecznego mieszkańcy najbardziej chwalą politykę społeczną, natomiast najniższe noty otrzymał rynek pracy oraz bezpieczeństwo. Dostępność do terenów zieleni jest dużym atutem zdaniem mieszkańców w Wielkopolsce Wschodniej, trudniej natomiast przychodzi im ewaluacja bioróżnorodności. Mało respondentów jest zadowolonych z jakości powietrza oraz gospodarki odpadami. W szczególności na terenach wiejskich mieszkańcy narzekali na harmonogramy odbioru odpadów komunalnych oraz śmieci pozostawione w lasach czy też

Ryc. 2. Ocena mieszkańców poszczególnych komponentów zrównoważonego rozwoju

Źródło: opracowanie własne.

wzdłuż dróg. Ład instytucjonalno-przestrzenny został nagorzej zdiagnozowany przez mieszkańców, zarówno jeśli chodzi o inwestycje lokalne, jak i zaufanie do instytucji publicznych. Jedynie aktywność obywatelską oceniono w ponad 56% dobrze i bardzo dobrze.

Mieszkańcy, gdy zapytano ich, czy region ten jest atrakcyjny gospodarczo, w 68% wskazują, że tak, jednak ich zdaniem (58%) lokalni władarze nieskutecznie prowadzą politykę gospodarczą w powiatach. 72% mieszkańców uważa, że ich region jest w stanie przyciągnąć zagranicznych inwestorów, ale potrzebne są do tego odpowiednie programy wsparcia, zachęty i odpowiednia promocja. Respondenci najwyżej ocenili atrakcyjność środowiskową (71%), najniżej zaś atrakcyjność społeczną (55%) Wielkopolski Wschodniej.

Interesujące z poznawczego punktu widzenia jest to, że respondenci w wieku 18–45 nisko oceniają działania na rzecz zrównoważonego rozwoju na wszystkich szczeblach administracyjnych. Natomiast mieszkańcy w grupie wiekowej powyżej 46 roku życia mieli odczucia przeciwne. Taka różnica może być spowodowana innym punktem odniesienia wśród młodych i dojrzałych respondentów podyktowaną odmienną edukacją ekologiczną oraz znajomością problemów środowiskowych (Starczewski i in. 2023). Można zatem sądzić, że działania na wszystkich poziomach administracyjnych są niewystarczające i znikome wobec problemów społecznych, gospodarczych i środowiskowych, z jakimi boryka się gmina, region oraz Polska. W perspektywie osób starszych działania na rzecz zrównoważonego rozwoju są optymalne i zadowalające.

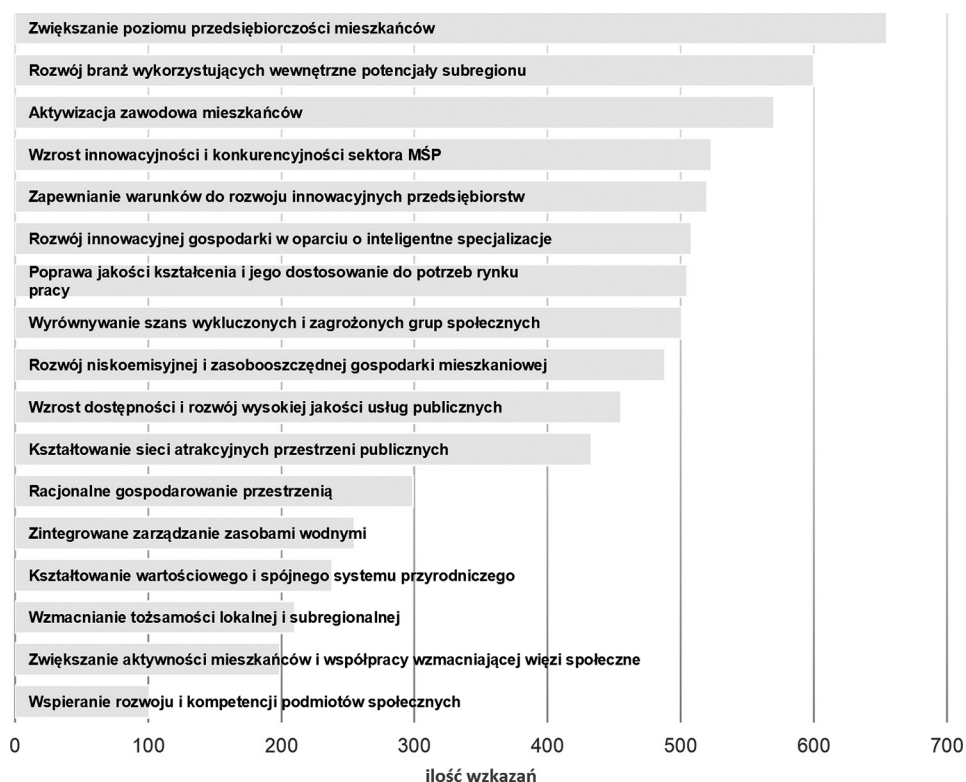
Kolejnym ważnym aspektem badania była analiza stosunku mieszkańców do sprawiedliwej transformacji. Stosunkowo dużo mieszkańców (58%) nie wie, że Wielkopolska Wschodnia realizuje program sprawiedliwej transformacji. Są to przede wszystkim osoby starsze, powyżej 56 roku życia. Potwierdzeniem tego jest współczynnik korelacji wieku respondentów z wiedzą na temat realizacji programu sprawiedliwej transformacji w Wielkopolsce Wschodniej, który wyniósł $r^2 = 0,51$ ($\alpha = 0,01$). O sprawiedliwej transformacji natomiast słyszeli przede wszystkim mieszkańcy miast Konina oraz Turku, i to w grupie wiekowej od 18 do 55 roku życia. Wynika to z faktu, że w tych dwóch ośrodkach podejmowanych jest najwięcej inicjatyw odnoszących się do tego programu. Dlatego też mieszkańcy miast w większości (63%) uważają, że sprawiedliwa transformacja jest dużą szansą dla ich regionu. Tym samym zauważają szereg projektów, które realizowane są w ich regionie. Dla przykładu z projektu ze środków Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji mieszkańcy regionu mogą zapisywać się na bezpłatne studia, szkolenia oraz kursy językowe. Obecnie trwa również konkurs na wsparcie infrastruktury kształcenia zawodowego w Wielkopolsce Wschodniej oraz nabór wniosków na dofinansowanie wsparcia inwestycji w MŚP i dużych przedsiębiorstwach na pozyskanie dotacji na poprawę efektywności energetycznej oraz wdrożenie GOZ w firmie.

Ogólnie respondentom trudno przewidzieć, czy sprawiedliwa transformacja regionu będzie miała pozytywne czy negatywne skutki. Aż 41% mieszkańców nie ma zdania na ten temat. W 65% obawiają się konsekwencji, które będą związane z odchodzeniem od gospodarki węglowej na rzecz odnawialnych źródeł energii.

Ponadto sprawiedliwa transformacja kojarzy się im z trudną sytuacją na rynku pracy oraz bezrobociem, a także wzrostem cen za energię elektryczną i związane z tym inne usługi oraz dobra konsumenckie. Mieszkańcy pesymistycznie odnoszą się również do osiągnięcia neutralności klimatycznej w Wielkopolsce Wschodniej, aż 59% uważa, że tego celu nie uda się zrealizować. Tak duży sceptycyzm może być spowodowany niewystarczającą kampanią informacyjną dotyczącą działań realizowanych w ramach „Strategii na rzecz neutralności klimatycznej Wielkopolska Wschodnia 2040”.

Mieszkańcy zostali też zapytani o to, które źródła energii odnawialnej powinny rozwijać się w regionie w największym stopniu, w 55% wskazywali na energię słoneczną, 21% energię wiatrową, 17% energię z biogazu, 5% energię z biomasy i 2% pozostałe źródła. Jest to trochę inna struktura OZE funkcjonująca na obszarze Wielkopolski Wschodniej, bowiem ze 181 instalacji na koniec 2023 r. największy jest udział farm wiatrowych (URE 2024)

Respondenci odpowiadali ponadto na pytanie, które z kierunków inwestycji zawartych w „Strategii rozwoju Wielkopolski Wschodniej 2040” ich zdaniem są najbardziej kluczowe dla regionu (por. ryc. 3). Dzięki uzyskanym wskazaniom

Ryc. 3. Kierunki inwestycji zawartych w „Strategii rozwoju Wielkopolski Wschodniej 2040” wskazane przez mieszkańców

Źródło: opracowanie własne.

Dyskusja

Wielkopolska Wschodnia bez wątpienia jest obecnie w fazie głębokich przemian, co jest związane z coraz bliższą perspektywą transformacji energetycznej i zamknięciem elektrowni węglowych. Region ten, jak określono w raporcie „Propozycje rekomendacji dla obszaru sprawiedliwa transformacja” (Drobinak i in. 2020), w porównaniu do całego województwa wielkopolskiego jest reaktywnie najsłabiej rozwinięty, co uwarunkowane jest w dużym stopniu monokulturą dużych zakładów przemysłu wydobywczo-energetycznego rozwijanych w zgodzie z radzieckim modelem uprzemysławiania (Drobinak i in. 2020). Warty podkreślenia jest fakt, że wszyscy interesariusze dostrzegają konieczność przechodzenia na gospodarkę niskoemisyjną, a w przestrzeni publicznej nie słychać większych protestów, chociażby po stronie pracowników ZE PAK SA. Sam koncern energetyczny (por. ryc. 5), produkujący dotychczas energię głównie z węgla brunatnego, podjął decyzję o transformacji energetycznej, która zakłada, że po zakończeniu wydobywania węgla produkowana będzie już wyłącznie zielona energia.

Ryc. 5. Elektrownia Konin

Źródło: Lewandowska-Czuła (2024).

Wielkopolska Wschodnia w kwestii zrównoważonego rozwoju i sprawiedliwej transformacji może czerpać z przykładów innych regionów węglowych, i to właśnie może stać się w przyszłości jej ogromnym atutem. Może dzięki temu uniknąć błędów i przyspieszyć proces transformacji (Drobinak i in. 2023). W Europie coraz więcej obszarów podlega dekarbonizacji, a rozwój obszarów kopalnianych zależy od jego zastępowania odnawialnymi źródłami energii, a także przekwalifikowania pracowników, przyciągania inwestycji i dywersyfikacji gospodarki (Sniogova 2023). Szybsze i bardziej proaktywne wycofywanie się z górnictwa węgla

kamiennego na przykład w Niemczech byłoby znacznie tańsze i utorowałyby drogę dla nowych gałęzi przemysłu. Region Ruhr w Niemczech jest jednym z najbardziej znanych przykładów sprawiedliwej transformacji. Był on niegdyś centrum przemysłu węglowego i stalowego, który przez dekady dominował w lokalnej gospodarce. Jednak od lat 60. XX w. zaczął przechodzić transformację gospodarczą, w efekcie czego powstały centra technologiczno-badawcze, rozwijające sektory takie, jak np. IT (Abraham 2017, Arora, Schroeder 2022). Region Ruhr stał się miejscem rozwoju inteligentnych specjalności w zakresie technologii środowiskowych i odnawialnych źródeł energii. Pomimo ogólnego sukcesu zmagał się z okresami wysokiego bezrobocia, a niektóre społeczności miały trudności z adaptacją do nowych realiów gospodarczych (Abraham 2017, Arora, Schroeder 2022). Niemiecki przykład pokazuje jednak, że złożoność wyzwań związanych z transformacją energetyczną może zostać opanowana, jeśli rządy i instytucje regionalne oraz krajowe będą współpracować w podejściu policentrycznym (Oei i in. 2020).

Odnosząc otrzymane wyniki m.in. do „Diagnozy strategicznej Wielkopolski Wschodniej” czy „Strategii rozwoju Wielkopolski Wschodniej”, należy zauważyć, że podkreśla się tam dużą rolę kapitału społecznego. Aktywność obywatelska, która przejawia się we frekwencji wyborczej w wyborach samorządowych, inicjatywach oddolnych, rosnącej liczbie fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych na 10 tys. ludności, oceniana jest jako mocna strona regionu (Strategia rozwoju Wielkopolski Wschodniej 2040). Jednak z badań i obserwacji wynika, że więzi społeczne są konsekwencją w angażowanie się mieszkańców w inicjatywy lokalne i oddolne. W mniejszym stopniu chcą oni realizować cele i zadania wyznaczone na poziomie globalnym czy krajowym. Dlatego ogromnym wyzwaniem będzie w kolejnych latach realizacja założeń zawartych w dokumentach strategicznych Wielkopolski Wschodniej. Wymaga to działań długofalowych angażujących mieszkańców. Kwestia informacyjna i edukacyjna będzie kluczowa, bowiem tylko dzięki zaangażowaniu w proces sprawiedliwej transformacji mieszkańców uda się osiągnąć neutralność klimatyczną. W najbliższej perspektywie dla Wielkopolski Wschodniej niezwykle ważne będzie prowadzenie dialogu społecznego i przekonanie mieszkańców, że sprawiedliwa transformacja jest możliwa. Jak zauważają Kiewra i in. (2019), sprawiedliwa transformacja na przykładzie śląska wymaga usprawnienia procesów konsultacyjnych zapewniających legitymizację działań w regionie oraz skuteczną ich promocję na zewnątrz. Do osiągnięcia sprawiedliwej transformacji, jak zauważa (Snell 2018), potrzeba czegoś więcej niż przepisów i interwencji rządowych. Wszystkie grupy społeczne muszą być w ten proces zaangażowane.

Ponadto, jak wskazano w wielu dokumentach strategicznych, bardzo niepokojący jest drenaż młodych ludzi do większych ośrodków miejskich. Trzeba podjąć działania, aby ograniczyć migracje młodych ludzi. Zjawisko to dobrze opisywane jest w wielu opracowaniach (Chernyshev 2021). W celu odwrócenia tego trendu należy stworzyć młodym przestrzeń, do której będą chcieli wracać po zdobyciu odpowiedniego wykształcenia i kwalifikacji (Starczewski i in. 2023). Trzeba wskazać młodzieży nową drogę rozwoju Wielkopolski Wschodniej i zachęcić ją, by właśnie tu odnalazła możliwość samorealizacji.

Większość mieszkańców dostrzega szanse rozwojowe dla swojego regionu, jednak podczas badań wskazywała na szereg problemów wynikających z długotrwałych zaniedbań władz lokalnych. Mieszkańcy, w szczególności w luźnych wypowiedziach, twierdzili, że Wielkopolska Wschodnia jest dobrym miejscem do życia, pracy i odpoczynku, ale wymaga wielu działań naprawczych, aby ten potencjał był zauważalny na poziomie ponadlokalnym, a nawet krajowym. Warto w tym miejscu podkreślić, że wyniki badań korespondują z odczuciami przedsiębiorców z Wielkopolski Wschodniej, którzy postrzegają transformację energetyczną regionu przez pryzmat zagrożeń i obaw (Herudziński 2023).

Niniejsze badanie wykazało małą znajomość terminu sprawiedliwa transformacja wśród mieszkańców. Można zatem przypuszczać, że w przestrzeni publicznej bardziej rozpoznawalna jest transformacja energetyczna, która odnosi się nie tylko do regionów węglowych, ale ma o wiele większy zasięg. Potwierdzeniem tego mogą być badania, według których o procesie transformacji energetycznej słyszało 62,1% ankietowanych mieszkańców Wielkopolski Wschodnie (Mieszkańcy i instytucje polityki społecznej... 2022).

Podsumowanie

Konkludując niniejsze rozważania w kontekście pytań badawczych, należy zauważyć, że mieszkańcy Wielkopolski Wschodniej dostrzegają potencjał rozwojowy tego regionu, a ich zdaniem najmocniejszym filarem jest gospodarka. W większości nie wiedzą, że region zamierza realizować koncepcję sprawiedliwej transformacji. Pewnie dlatego trudno im przewidzieć, czy działania podejmowane w tym kierunku będą miały pozytywne czy też negatywne skutki. Niemniej jednak, gdy zapytano ich bardziej szczegółowo o konsekwencje związane z odchodzeniem od gospodarki węglowej na rzecz odnawialnych źródeł energii, to na ogół obawiają się tego procesu.

W świetle przeanalizowanych dokumentów strategicznych można stwierdzić, że Wielkopolska Wschodnia ma ogromny potencjał zrównoważonego rozwoju, jednak minione lata nie były dla tego regionu korzystne. Sprawiedliwa transformacja może dać szanse, aby region ten zyskał na znaczeniu krajowym, a może i międzynarodowym. Umożliwiłoby to ściągnięcie zagranicznych inwestorów i było motorem do rozwoju inteligentnych specjalności czy też zielonej energii. Wszystkie działania podejmowane przez władze na poziomie ponadlokalnym w celu opracowania najlepszej drogi do sprawiedliwej transformacji, a co z tym związane – do zrównoważonego rozwoju regionu należy ocenić pozytywnie. Nie można jednak zgubić z pola widzenia mieszkańców, bowiem najlepiej przygotowane koncepcje czy strategie nie osiągną efektu bez oparcia ich na kapitale ludzkim. W ostatnich latach powstało bardzo wiele raportów, diagnoz czy planów dotyczących ekologizacji regionu i jego modernizacji. Dostrzec jednak można, że często nie schodzą one na poziom lokalny. A mieszkańcom brakuje odpowiedniej infrastruktury drogowej, połączeń transportowych, infrastruktury rekreacyjnej lub skarżą się, że jest słabej jakości, narzekają na złą jakość powietrza, bo sąsiad

używa nieodpowiedniego opał u itp. Te przyziemne problemy przysyłają mieszkańcom wizję dynamicznie rozwijającego się neutralnego klimatycznie regionu.

Mieszkańcy pomimo wielu działań podejmowanych przez władze albo nie wiedzą o sprawiedliwej transformacji, albo się jej obawiają. Uważają region w dalszym ciągu za niedoinwestowany i dostrzegając perspektywy prorozwojowe, nie wierzą, że jest on w stanie zwiększyć swoje znaczenie na szczeblu krajowym. Młodszy mieszkańcy nie planują długotrwałego związania się z tym obszarem, raczej nastawieni są na przeprowadzkę do innych, większych jednostek osadniczych. Jest to zasadniczy problem, ponieważ jeśli nie uda się odwrócić trendu polegającego na drenażu młodych i wykształconych, to Wielkopolsce Wschodniej trudniej będzie zrealizować cele zawarte w strategiach.

Niezwykle istotne w kolejnych latach jest informowanie mieszkańców, jakie korzyści może przynieść im sprawiedliwa transformacja i jakie szanse się przed nimi otwierają. Należy zadbać przede wszystkim o młode pokolenie, aby to młodzi ludzie dostrzegli możliwość rozwoju zawodowego w Wielkopolsce Wschodniej.

Konflikt interesów

Autorka deklaruje brak występowania konfliktu interesów. Oświadcza, że tekst artykułu jest w całości jej dziełem.

Literatura / References

- Abraham J. 2017. Just transitions for the miners: Labor environmentalism in the Ruhr and Appalachian coalfields. *New Political Science*, 39(2): 218–240.
- Alves Dias P., Kanellopoulos K., Medarac H., Kapetaki Z., Miranda-Barbosa E., Shortall R., ... Tzimas E. 2018. EU coal regions: opportunities and challenges ahead. European Commission. Joint Research Centre, Petten, The Netherlands, s. 20–32.
- Arias M., Atienza M., Cademartori J. 2014. Large mining enterprises and regional development in Chile: between the enclave and cluster. *Journal of Economic Geography*, 14(1): 73–95.
- Arora A., Schroeder H. 2022. How to avoid unjust energy transitions: insights from the Ruhr region. *Energy, Sustainability and Society*, 12(1): 19.
- Bakri B., Rustiadi E., Fauzi A., Adiwibowo S. 2018. Regional sustainable development indicators for developing countries: case study of provinces in Indonesia. *International Journal of Sustainable Development*, 21(1–4): 102–130.
- BDL 2024 (<https://bdl.stat.gov.pl/bdl/start>; dostęp: 2.07.2024).
- Bednarowska Z. 2015. Desk research – wykorzystanie potencjału danych zastanych w prowadzeniu badań marketingowych i społecznych. *Marketing i Rynek*, 7(2015): 18–26.
- Cała M., Szewczyk-Swiątek A., Ostręga A. 2021. Challenges of coal mining regions and municipalities in the face of energy transition. *Energies*, 14(20): 6674.
- Cameron A., Claeys G., Midões C., Tagliapietra S. 2020. A Just Transition Fund: How the EU Budget can Best Assist in the Necessary Transition from Fossil Fuels to Sustainable Energy Study Requested by the BUDG Committee. European Parliament, Policy Department for Budgetary Affairs, Directorate General for Internal Policies of the Union, Brussels, Belgium.
- Caron P., Reig E., Roep D., Hediger W., Cotty T., Barthelemy D., ... Sabourin E. 2008. Multifunctionality: refocusing a spreading, loose and fashionable concept for looking at sustainability? *International Journal of Agricultural Resources, Governance and Ecology*, 7(4–5): 301–318.
- Chernyshev K. 2021. Depopulation And Migration Outflow As A Feature Of Regional Economic Depression. [W:] E. Popov, V. Barkhatov, V.D. Pham, D. Pletnev (red.), *Competitiveness and*

- the Development of Socio-Economic Systems. *European Proceedings of Social and Behavioural Sciences*, 15: 860–868.
- Chodkowska-Miszczuk J., Rogatka K., Lewandowska A., Starczewski T. 2017. Multifunctional spatial management as a chance for smart rural development. A case study from Poland. 6th Central European Conference in Regional Science – CERS, s. 400–409.
- Christen M., Schmidt S. 2012. A formal framework for conceptions of sustainability – a theoretical contribution to the discourse in sustainable development. *Sustainable Development*, 20(6): 400–410.
- Churski P. 2005. Problem areas in Poland in terms of the objectives of the European Union's regional policy. *European Planning Studies*, 13(1): 45–72.
- Clement K., Hansen M., Bradley K. 2003. Sustainable regional development: Learning from Nordic experience. *Nordregio*.
- D'Adamo I., Gastaldi M., Imbriani C., Morone P. 2021. Assessing regional performance for the Sustainable Development Goals in Italy. *Scientific Reports*, 11(1): 24117.
- Di Boscio N. 2010. Mining enterprises and regional economic development: an exploratory analysis of the sustainable development model. Doctoral dissertation, London School of Economics and Political Science.
- Drobnia A., Baron M., Churski P., Muster R., Nowakowska A., Pietrzykowski T., Rzeńca A., Trembacowski Ł., Węgrzyn A., Zakrzewska-Półtorak A. 2020. Propozycje rekomendacji dla Obszaru Sprawiedliwa Transformacja. Katowice–Łódź–Poznań–Wrocław–Warszawa.
- Drobnia A., Ochojski A., Churski P., Muster R., Zakrzewska-Półtorak A., Baron M., ... Miracki J. 2023. Strategic Recommendations for Just Transition in Poland. *Scientific Publications/University of Economics in Katowice*, s. 123–206.
- Endl A., Tost M., Hitch M., Moser P., Feiel S. 2021. Europe's mining innovation trends and their contribution to the sustainable development goals: Blind spots and strong points. *Resources Policy*, 74: 101440.
- Florkowska L., Bryt-Nitarska I. 2018. The requirements for implementing Sustainable Development Goals (SDGs) and for planning and implementing Integrated Territorial Investments (ITI) in mining areas. *E3S Web of Conferences*, 36: 01004.
- Forestier O., Kim R.. 2020. Cherry picking the Sustainable Development Goals: Goal prioritization by national governments and implications for global governance. *Sustainable Development*, 28(5): 1269–1278.
- Graymore M. L., Sipe N.G., Rickson R.E. 2008. Regional sustainability: How useful are current tools of sustainability assessment at the regional scale?. *Ecological Economics*, 67(3): 362–372.
- Gunarathne N., Samudrage D., Wijesinghe D.N., Lee K.H. 2016. Fostering social sustainability management through safety controls and accounting: A stakeholder approach in the mining sector. *Accounting Research Journal*, 29(2): 179–197.
- Herrera-Ulloa Á.F., Charles A.T., Lluch-Cota S.E., Ramirez-Aguirre H., Hernández-Vázquez S., Ortega-Rubio A. 2003. A regional-scale sustainable development index: the case of Baja California Sur, Mexico. *The International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 10(4): 353–360.
- Hetman O., Iermakova O., Laiko O., Nikishyna O. 2019. Ecologization of innovative development of regions on the principles of globalization. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 41(3): 369–380.
- Horsley J., Prout S., Tonts M., Ali S.H. 2015. Sustainable livelihoods and indicators for regional development in mining economies. *The Extractive Industries and Society*, 2(2): 368–380.
- Jabłonowski D. 2019. Odnawialne źródła energii motorem rozwoju miasta Konina. *Konińskie Studia Społeczno-Ekonomiczne*, 5(4): 299–306.
- Jovovic R., Draskovic M., Delibasic M., Jovovic M. 2017. The concept of sustainable regional development—institutional aspects, policies and prospects. *Journal of International Studies*, 10(1): 255–266.
- Kiewra D., Szpor A., Witajewski-Baltvilks J. 2019. Sprawiedliwa transformacja węglowa w regionie śląskim. *Implikacje dla rynku pracy*. Ibs Research Report 02.
- KSTWW (Koncepcja Sprawiedliwej Transformacji Wielkopolski Wschodniej) 2021. *ARR Transformacja Sp. z o.o., Konin*.
- Košć, I., Belas, J., Slepečký J. 2021. Examination of Selected Economic Perspectives in the Mining Industry. *Acta Montanistica Slovaca*, 26(4).

- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030. Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony. 2019. Warszawa.
- Lewandowska A., Szymańska D. 2021. Ecologisation of Polish cities in the light of selected parameters of sustainable development. *Sustainable Cities and Society*, 64: 102538.
- Leznicki M., Lewandowska A. 2016. Contemporary concepts of a city in the context of sustainable development: perspective of humanities and natural sciences. *Problemy Ekorozwoju – Problems of Sustainable Development*, 11(2): 45–54.
- Mbilima F. 2021. Extractive industries and local sustainable development in Zambia: The case of corporate social responsibility of selected metal mines. *Resources Policy*, 74: 101441.
- Mieszkańcy i instytucje polityki społecznej w obliczu transformacji energetycznej w Wielkopolsce Wschodniej – wyzwania i potrzeby. *Badanie społeczne*. 2022. Wielkopolskie Regionalne Obserwatorium Terytorialne, Departament Polityki Regionalnej, Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego.
- Mishenin Y., Koblianska I., Medvid V., Maistrenko Y. 2018. Sustainable regional development policy formation: role of industrial ecology and logistics. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 5, 3: 329–341.
- Monteiro N.B.R., da Silva E.A., Neto J.M.M. 2019. Sustainable development goals in mining. *Journal of Cleaner Production*, 228: 509–520.
- Nasir M. 2020. Analysis of economic development based on environment resources in the mining sector. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 7(6): 133–143.
- Nijkamp P., Ouwersloot H. 1997. A decision support system for regional sustainable development: the flag model. *Tinbergen Institute Discussion Paper*, 97-074/3.
- Oei P.Y., Brauers H., Herpich, P. 2020. Lessons from Germany's hard coal mining phase-out: policies and transition from 1950 to 2018. *Climate Policy*, 20(8): 963–979.
- Polityka Energetyczna Polski do 2040 roku. 2021. Ministerstwo Klimatu i Środowiska, Warszawa.
- Program ochrony środowiska dla województwa wielkopolskiego do roku 2030. 2020. Województwo wielkopolskie. Poznań.
- Rahma H., Fauzi A., Juanda B., Widjojanto B. 2019. Development of a composite measure of regional sustainable development in Indonesia. *Sustainability*, 11(20): 5861.
- Raszkowski A., Bartniczak B. 2018. Towards sustainable regional development: economy, society, environment, good governance based on the example of Polish regions. *Transformations in Business & Economics*, 17, 2 (44): 225–245.
- Regionalna Strategia Innowacji dla Wielkopolski 2030. 2020. Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego w Poznaniu, Poznań.
- Rudneva L.N., Pchelintseva I.G., Guryeva M.A. 2016. The indicative system of assessing the level of ecologization in the context of the region's sustainable development. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 6(1): 227–232.
- Schoenberger E. 2016. Environmentally sustainable mining: The case of tailings storage facilities. *Resources Policy*, 49: 119–128.
- Shen L., Muduli K., Barve A. 2015. Developing a sustainable development framework in the context of mining industries: AHP approach. *Resources Policy*, 46: 15–26.
- Snell D. 2018. 'Just transition'? Conceptual challenges meet stark reality in a 'transitioning' coal region in Australia. *Globalizations*, 15(4): 550–564.
- Snigova O. 2023. Restrukturyzacja gospodarki obszarów z przewagą przemysłu węglowego: zastosowanie doświadczeń Unii Europejskiej w Ukrainie. *Przegląd Europejski*, 1: 127–139.
- Söderholm P., Svahn N. 2015. Mining, regional development and benefit-sharing in developed countries. *Resources Policy*, 45: 78–91.
- Stan i perspektywy rozwoju inteligentnych specjalizacji w subregionie konińskim, 2019. EU-Consult sp. z o.o. na zlecenie Departamentu Gospodarki Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego.
- Starczewski T., Lopata E., Kowalski M., Rogatka K., Lewandowska A., Verma P. 2023. Analysis of Generation Z's social awareness of sustainable development in Poland. *Miscellanea Geographica*, 27(3): 113–122.
- Strategia integracji i rozwiązywania problemów społecznych w powiecie tureckim na lata 2016–2025. 2015. Turek.

- Strategia na rzecz Neutralności Klimatycznej Wielkopolska Wschodnia 2040. Wielkopolskie Biuro Planowania Przestrzennego w Poznaniu, marzec 2021, Poznań.
- Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.). 2017. Warszawa.
- Strategia Rozwoju Gminy Słupca na lata 2024–2030. 2024. Wielkopolska Akademia Nauki i Rozwoju, Słupca.
- Strategia Rozwoju Miasta Koła na lata 2021–2025. 2021. Miasto Koło.
- Strategia Rozwoju Miasta Konina. Plan 2020–2030. 2022. Konin.
- Strategia Rozwoju Powiatu Kolskiego na lata 2015–2025. 2015. Koło.
- Strategia Rozwoju Powiatu Konińskiego na lata 2021–2030. 2021. Konin.
- Strategia Rozwoju Powiatu Słupeckiego na lata 2021–2030. 2021. Słupca.
- Strategia Rozwoju Wielkopolski Wschodniej 2040. 2022. Konin.
- Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku. 2020. Samorząd Województwa Wielkopolskiego, Poznań.
- Suh D. H. 2021. Exploring the US mining industry's demand system for production factors: Implications for economic sustainability. *Resources Policy*, 74: 101214.
- Suopajarvi L., Poelzer G. A., Ejdemo T., Klyuchnikova E., Korchak E., Nygaard V. 2016. Social sustainability in northern mining communities: A study of the European North and Northwest Russia. *Resources policy*, 47: 61–68.
- URE (Urząd Regulacji Energetyki) 2024 (<https://www.ure.gov.pl/pl/oze/potencjal-krajowy-oze>; dostęp: 6.06.2024).
- Zintegrowana Strategia Rozwoju Gospodarczego Gmin Powiatu Tureckiego na lata 2015–2025. 2014. Turek.

Social perspective of sustainable development of the Eastern Greater Poland – towards the region ecologization and just transformation

Abstract: Social-economic transformations have been observed in Poland since 1989, with substantial intensity after joining European Union. There are regions, however, with particular development potential not used to its full. The Eastern Greater Poland is an example which as a mining and energy resources area only recently has started its activities towards sustainable development. Recent years have brought a number of strategic documents pointing at the necessity of changes directed towards climate neutrality and just transformation of that region. Taking the above into account, the article objective is to make analyses and evaluation of social perspective of sustainable development of the Eastern Greater Poland. A number of strategic documents were analyzed and the region inhabitants presented their opinions on present and future direction of the area development. The survey indicated a great potential for sustainable development transformation, which is in the inhabitants' opinions not used properly. They expect social-economic changes in the region, but refuse direct bearing the costs of that transformation. Moreover, just transformation raises their concern and fear of losing. Therefore, the most demanding challenge for the future is to undertake proper informative-promoting actions and ecological education of the inhabitants.

Key words: sustainable development, ecologization the region, just transformation, coal regions, Eastern Greater Poland